
Korku Mühendisliğinin Gölgesinde MUHAFAZAKÂR GENÇLİK

*Fahri ÇAKI * Balıkesir Üniversitesi*

ÖZET

Bu makale, ulusal ve uluslar arası gençlik araştırmaları bağlamında İslam toplumlarında ve Türkiye’de gençliğin muhafazakârlığına ilişkin dominant söylemin eleştirel bir incelemesini yapmayı amaçlamaktadır. Türkiye gençliğinin muhafazakârlık eğilimleri bakımından bir istisna teşkil edip etmediğinin anlaşılmasına katkı maksadıyla konu Batı’da, İslam Dünyasında ve Türkiye’de ayrı ayrı ele alınmaktadır. Konuyla ilgili tam kapsamlı bir inceleme olma iddiasından uzak olan makale, özellikle 2000’li yıllarda boy gösteren araştırma ve değerlendirmelerin gizli bir siyasal gündeme dayalı ideolojik bir söylemi örneklediklerini ileri sürmektedir. Makale, İslam toplumları ve Türkiye’de gençlerin muhafazakârlaşmalarını bir tehlike sinyali olarak okumak yerine, aşağılık kompleksinden onların artık kurtulmakta olduklarının, kendi kültürel kaynaklarından hareketle kendi söylemlerini inşa etmeye çabaladıklarının bir göstergesi olarak okunmayı önermektedir.

Anahtar Sözcükler: *Muhafazakârlık, gençlik, Türkiye, İslam, sekülerizm, modernizm, öteki*

ABSTRACT

Based on both national and international researches, this paper aims at a critical examination of dominant discourse regarding youth conservatism in Turkey. In order to contribute to a better understanding of whether Turk-

* Yrd.Doç.Dr., Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

ish youth is exceptionally conservative, youth conservatism is elaborated in terms of the cases in the West, in the Islamic World and in Turkey. Far from any claim to be a fully comprehensive investigation, the paper holds that recent researches and assessments on youth conservatism in Turkey and in the Islamic world exemplify an ideological discourse with a hidden agenda. Instead of reading youth conservatism in Turkey and in the Islamic world as a sign of threat, the paper suggests reading it as indicators of Turkish/Muslim youth's efforts to untie itself from inferiority complex as well as to construct its own discourse based on its own cultural resources.

Key words: *Conservatism, youth, Turkey, Islam, secularism, modernism, the other*

1.GİRİŞ

Çağdaş Dünya, ulusal ve uluslar arası düzeyde mütemadiyen korkuların yaratıldığı ve bu korkular üzerinden toplumların denetim altına alındığı bir dünyadır. Bu dünyada korkuların yanı sıra korkulanlar, korkutulanlar ve korkutanlar belli gelişmeler ve ihtiyaçlar doğrultusunda değişebilmektedir. Bilim ve bilim-insanları ne yazık ki bu korku dolu dünyada korku mühendisleri rolünü oynayabilmektedir. Muhafazakâr gençlik bu mühendislerin yaratıkları ve yönettikleri yeni bir korku senaryosu olarak belirmektedir.

Bu makalede, rasyonelleşme ve modernizasyon sürecinde toplumda sekülerleşmenin yükselişine paralel olarak dinin ve dindarlaşmanın azalacağı yönündeki sekülerizm tezine muhalif olarak gençliğin muhafazakârlaşmasına dikkat çeken araştırma ve değerlendirmelerin tartışılması amaçlanmaktadır. Tartışma, öncelikle muhafazakârlık kavramı üzerinde birkaç tespit ile başlayacak, konuyla ilgili araştırma ve değerlendirmelerin inceleme-siyle devam edecektir. Türkiye gençliğinin muhafazakârlık eğilimleri bakımından bir istisna teşkil edip etmediğinin anlaşılmasına katkı maksadıyla konu Batı'da, İslam Dünyasında ve Türkiye'de ayrı ayrı ele alınacaktır.

2. MUHAFAZARLIK VE GENÇLİK

Muhafazakârlık toplum yaşamında ortaya çıkan ciddi bir değişimin (örneğin Fransız Devrimi) yarattığı yıkımlar ve çözümler sonucu ortaya çıkan modern bir akımdır. Bu akım genel olarak sosyal sorunlara reformist bir yaklaşım sergiler. Bu yaklaşımda toplumun geleneksel kurum ve değerlerinin korunması veya yeni koşullara uyarlanarak devamı temel endişelerden birini oluşturur. Dolayısıyla muhafazakârlık her şeyden önce düşünsel, sınıfsal ve siyasal bir karakter taşır. Türk muhafazakâr düşüncenin izlerini

sürmeye çalışan Tanıl Bora ve Murat Gültekingil edisyonundaki sunuş yazısında Çiğdem (2003; 19) yerinde bir tespitle Türk muhafazakârlığının sınıfsal ve siyasal bir temelde değil, kültürel bir temelde geliştiğini ileri sürmektedir. Batı kültürüyle ve modernizmi ile temasın Batı-dışı toplumların çoğunda benzer etkiler yarattığı dikkate alınarak kültür-temelli muhafazakârlık hükmünün Türkiye'ye özgü olmadığı, birçok Asya ve İslam toplumlarında geçerli olduğu kabul edilebilir.

Muhafazakârlar içinde dindarların yaygın olduğu genel bir kabuldür. Çoğu muhafazakâr birey dini inanç ve değerlerinden dolayı belirli sosyal-siyasal tartışma konularında geleneksel bir tutum izler. Bu konular arasında aile, cinsellik, otoriteye itaat, kadınların ikincil pozisyonları, azınlıkların baskı altında tutulması vb. gelebilir. Ancak her dindar muhafazakâr olmak zorunda olmadığı gibi her muhafazakâr da dindar olmak zorunda değildir. Bu nedenle muhafazakârlığı "dindar muhafazakârlık" ve "seküler muhafazakârlık" ayırımına tabi tutmak uygun olabilir. Gençler arasında muhafazakârlık eğilimlerinin tartışılacağı bu makale dindar muhafazakârlık üzerinde odaklanacaktır.

3. DÜNYADA GENÇLİĞİN MANEVİYATI

Lippman, Laura H. & McIntosh, Hugh'un belirttiği gibi (2010; 1) "insanlığın aşkın bir evrenle ilişki kurmaya veya aşkın deneyimler kurmaya ihtiyacı olduğu düşüncesi manevi inançların ve pratiklerin tüm dünyada eşit bir dağılım göstermesini" gerektirir. Hâlbuki toplumların maneviyat eğilimleri incelendiğinde birbirinden oldukça farklı eğilimlerin ortaya çıktığı görülmektedir.

Tablo 1 çeşitli kültür çevrelerinden seçilmiş ülkelerde gençlerin maneviyat derecelerini göstermektedir. Gençlerin maneviyatının göstergeleri olarak dinin genç yaşamındaki önemi, Tanrıya inanıp inanmama durumu ve Tanrı'nın gençlerin yaşamındaki önemi kullanılmıştır.

Bu tablonun incelenmesinden bir kaç tespit yapmak mümkün. Öncelikle Batı Avrupa ülkeleri ve Doğu Avrupa ülkelerinde gençlerin maneviyatının düşüklüğü dikkat çekmektedir. Bu ülkelerin hemen hepsinde din ve Tanrı gençlerin çok azı için yaşamlarında çok önemli görünmektedir. Yakın tarihteki komünist rejim tecrübelerine rağmen Doğu Avrupa ülkelerinin (Rusya hariç) Batı Avrupa ülkelerine kıyasla gençler için dinin ve Tanrının daha çok önem taşıdığı anlaşılmaktadır. Öte yandan hem Batı Avrupa hem Doğu Avrupa ülkelerinde (Rusya dâhil) gençlerin % 50'den fazlası Tanrıya

inanmaktadırlar. Tanrıya inanan gençlerin oranı bakımından İtalya ve Polonya % 94 veya daha fazla oranla en yüksek verilere sahiptir.

Tablo 1: Seçilmiş ülkelerde 18-24 yaş arası Gençlerin Maneviyatı, 2000 World Values Survey

	Dinin Deneğin Yaşamındaki Önemi	Denek Tanrı'ya İnanıyor mu?	Tanrı'nın Deneğin Yaşamındaki Önemi
	Çok	Evet	Çok
Amerika Birleşik Devletleri	47.2	92.9	50.3
Meksika	55.6	97.2	72.6
Brezilya	58.9	98.5	87.2
İngiltere	10.2	64.0	8.6
Fransa	5.1	52.4	2.8
İtalya	18.0	94.4	17.7
İspanya	7.1	69.0	6.5
Almanya	5.6	54.4	4.1
Polonya	37.8	98.7	45.2
Rusya	7.1	71.1	8.2
Sırbistan	27.6	82.9	18.2
Ukrayna	15.8	84.7	19.6

Güney Afrika Cum.	62.1	98.7	69.3
Nijerya	93.4	99.7	84.4
Japonya	0.0	50.0	1.8
Filipinler	86.9	99.5	86.8
Mısır	96.1	100.0	76.9
Endonezya	100.0	100.0	97.1
Iran	76.3	99.3	82.2
Türkiye	76.1	97.4	75.2
Pakistan	74.0	100.0	100.0

Kaynak. Original analysis by Child Trends of World Values Survey data, 1999-2001.

Tanrıya inanma bakımında Amerika kıtası da % 90'nun üzerinde (% 100'e yakın) oranlara sahiptirler. Amerika kıtası ülkelerinde Tanrının gençlerin yaşamlarındaki önemi bakımından da % 50 üstünde oranlar görülmektedir. Dinin gençlerin yaşamlarındaki önemi bakımından da bu ülkeler % 50 civarında oranlar arz etmektedir. Amerika kıtası ülkelerinde (ABD dâhil) gençlerin Batı ve Doğu Avrupa ülkelerine kıyasla daha fazla maneviyata sahip oldukları çıkarılabilir.

Tablo 1'den hareketle Uzak Doğu ülkelerinden Filipinlerin maneviyatı oldukça yüksek bir gençlik oranına sahipken Japonya gençliği için tam tersinin geçerli olduğu söylenebilir.

Tablo 1'in belki de en ilginç verileri İslam ülkelerine ait görünüyor. İslam ülkelerinin hemen hepsi her üç maneviyat göstergesi bakımından da % 70'in üstünde oranlara sahiptir. Tablodaki tüm İslam ülkelerinin gençleri % 100'e yakın oranlarda Tanrı'ya inanmaktadır. Tanrıya inanan gençler oranının en düşük olduğu ülke Türkiye'dir ki onun da oranı % 97,4'dür. Dinin ve Tanrının gençlerin yaşamlarındaki önemi bakımından da Türkiye en az

orana sahip ülke olmasına rağmen bu bakımdan da Türk gençlerinin oranı % 75'den az değildir.

Bu bilgilerden hareketle denebilir ki üç temel gösterge bakımından Dünyada maneviyatı en düşük gençlik sırasıyla Japonya gençliği, Batı Avrupa gençliği ve Doğu Avrupa gençliğidir. Maneviyatı en yüksek gençlik ise İslam ülkelerinin gençliği ve Amerika kıtası gençliğidir. Ancak hemen belirtmek gerekir ki bu, madalyonun sadece bir yüzüdür.

4. BATI DÜNYASINDA GENÇLİĞİN DÖNÜŞEN DİNİ İLGİSİ

Yukarıda ele alınan verileri Avrupa gençliği arasında dinin ve maneviyatın rolünün azalmakta olduğu şeklinde yorumlamak hatalı olacaktır. Nitekim sosyal bilimciler aslında dünyada "gençlerin dinsel inançlar ve mesellerle daha fazla ilgilenir olduğunu" vurgulamaktadırlar (Molnar, Adrienn & Tomka, Miklos, tarihsiz; 209).

Grace Davie (2000)'e göre Avrupa diğer birçok yere göre daha fazla sekülerleşmiş olmasına rağmen dinsel kurumlara hala yüksek derecede bir saygı duyulmaya devam edilmektedir. Stephen Hunt (2002; 29) da "dinin önemi azalmadı, aksine onun ifade biçimi değişti" diyerek aslında madalyonun öbür yüzünü göstermektedir. Öte yandan, Batı dünyasında gençlerin değişen dindarlığı "bağlanmadan inanma" (believing without belonging) yönünde bireyselleşmiş bir dindarlıktır. Bu dindarlık, dinsel kurumlar veya cemaatlerden uzak durmaya çalışan bir dindarlıktır. Nitekim Lambert, Y. (1999) Batı dünyasında yeni dindarlığın ve dini hareketlerin beş temel karakter kazandığını ileri sürerek bu dini dönüşüme açıklık kazandırmaktadır:

- a) *Bu dünyaya dönük olma*: Bu, öbür dünya veya reenkarnasyon odaklı bir din anlayışından bu dünya odaklı bir din anlayışına kaymayı ifade eder.
- b) *İçsel maneviyat*: Bu, kilisenin empoze ettiği öğretilerden ziyade kişinin kendi inanç ve kurtuluş yollarına vurgu yapar.
- c) *İnformallik*: Katı kilise kurallarını aşan hiyerarşilikten uzak bir din anlayışını ifade eder.
- d) *Seçme özgürlüğü*: Bir görev/ödev olduğu için ibadet/dua etmeyi değil, kendi seçiminden dolayı veya ihtiyaç duyduğu için ibadet/dua etmeyi ifade eder.
- e) *Değişen ritüeller ve semboller*: Klasik ritüeller ve semboller kullanılmaya devam eder ama oldukça değişik bir form alarak bunu ya-

par. Örneğin Cuma akşamları kilisede toplanma içkisiz bir gece kulübü toplantısı gibi gerçekleşir.

Heiner Barz'ın (1992) deyimiyle gençlerin bu yeni dini/manevi eğilimi "yamalı bir din" eğilimidir. Bu yeni akımda gençler Uzak Doğu'dan, Afrika'dan, Hıristiyanlık öncesi dönemlerden ve Hıristiyanlıktan kaynaklanan, nereden geldiğini çok da önemsemeksizin işlerine yarayan çeşitli inanç, ritüel ve sembollerden oluşan bir dinsel yamayı benimsemektedirler. Bu dinsel yamada "Hıristiyanlık dini tekeline yitirmiştir" (Barz 1992; 141). Putnam ve Cambell (2010)'le göre de Batı gençliği kurumsal dinden uzaklaşmıştır ama gerçekte bunların çoğu "Tanrı ve ilahiyat konularında oldukça muhafazakâr inançlara sahiptirler".

Batı dünyasında gençliğin bu yeni ilgisi dini kurumların ve cemaatlerin gençleri etkileyebilme ve onları kendi halkalarına dâhil etme arayış ve çabalarına zorlamaktadır. Davis, Teresa & Yip, Jeaney (2004), örneğin, Avustralya'da Yeni Hıristiyanlık Hareketi kiliselerinin bu yöndeki başarılarını örneklemektedirler.

5. İSLAM DÜNYASINDA GENÇLİĞİN DİNİ İLGİSİ

İslam ülkelerinde gençlerin büyük çoğunluğunun dini muhafazakârlar olduğuna ama dini pratikler bakımından çok da dindar olmadığına dair çeşitli araştırmalar yer almaktadır. Örneğin 2010 yılında Endonezya ve Malezya'da 15-25 yaş arasındaki gençler üzerinde yapılan bir araştırma bu ülkelerde gençlerin büyük çoğunluğunun güçlü dini inançlara sahip olduklarını ama namaz kılmak, başını örtmek, oruç tutmak gibi dini pratiklerini yerine getirmediğini tespit etmektedir (Jekeli 2011). Almanya merkezli Shell Youth Study yazarlarıyla işbirliği halinde hazırlanan bu araştırma daha sonra bahsedilecek olan Türkiye'deki bir araştırmayla her bakımdan benzer karakterler taşımaktadır. Endonezya ve Malezyalı Müslüman gençlerin ileri teknoloji kullanımındaki ilgi ve becerilerine dikkat çeken araştırma, bu özelliklerinin onları İslam'dan uzaklaştırmadığı sonucuna ulaşmaktadır (Jekeli, 2011; 85).

İslam Dünyasında gençler arasında yüksek derecede dindarlık ve muhafazakârlık oranlarının bulunmasını açıklama girişimlerinden en sıklıkla rastlanılanı, yoksulluk ve cehalet faktörlerine başvurmadır. Buna göre, "ülkeler ekonomik bakımdan geliştikçe hâkim dini gelenekler ve değerler daha az önem arz ederken seküler kurumlar ile eğitsel ve ekonomik başarılar daha fazla önem kazanırlar" (Lippman, Laura H. & McIntosh, Hugh 2010; 5). Bu düşünce, Comte, Feuerbach, Marx, Freud çizgisinde gelişen ve "hasta, yoksul, zayıf ve harici

kişilerin destek, güvenlik ve sığınma aracı olarak dine yöneldikleri" varsayımına dayanan bir düşünme tarzıdır (Barz, 1992; 136). Buna göre İslam ülkeleri sosyo-ekonomik gelişim bakımından diğer toplumlara göre daha düşük bir performans gösterdikleri için Müslüman gençler arasında dindarlık ve muhafazakârlık daha yüksek oranlarda görünmektedir.

Ancak önemli birkaç araştırma bu düşünceyi ciddi derecede sarsacak veriler elde etmişlerdir. Pakistan'ın elit üniversitelerinde eğitim gören ve her türlü kaynağa erişim imkân ve fırsatına sahip öğrenciler üzerinde yaptığı alan araştırmasında Siddiqa (2010; 84-85), örneğin, varlıklı olmalarına ve elit üniversitelerde iyi eğitim almalarına rağmen bu üniversite öğrencilerinin "gizil bir radikalime" varacak kadar dini normlara ve değerlere hayatlarında büyük yer verdikleri ve muhafazakâr tutumlar sergiledikleri sonucuna ulaşmıştır¹.

6. TÜRKİYE'DE GENÇLİĞİN DİNİ MUHAFAZAKÂRLIĞI

İslam toplumlarında muhafazakârlık ve gençlik ilişkisi üzerine yukarıda değinilen araştırmalar ve yayınlarla büyük benzerlik arz eden araştırmalar ve yayınların Türkiye'de de yer aldığı görülmektedir. Bunların belirli özellikleri dikkat çekmektedir. Öncelikle, bu tür araştırma ve yayınların Adalet ve Kalkınma Partisinin (AKP) iktidara gelişinin hemen öncesi ve sonrasında, yani 2000'li yıllarda yoğunlaştıkları (Pusch 2000; Seufert 2000; Yılmaz 2006; Toprak v.d. 2008; Candansayar 2009; Şen 2009; Esmer 2009; Özbudun 2010) ve bunların hemen hepsinde gençliğin muhafazakârlığı ile AKP iktidarı arasındaki ilişkilerin tartışıldığı belirtilmelidir. Bu tartışmalar sırasında üç genel eğilim ortaya çıkmaktadır:

a) *Kaim muhafazakârlık görüşü*: Bu görüşe göre, Türk toplumu ve gençliği zaten öteden beri muhafazakârdı, Cumhuriyet rejimi bunu değiştirmemiştir. Nitekim "*cumhuriyetin kuruluşundan beri aslında İslamcılığın bir şekilde hem devlete hem siyasete eklemlen[mesi]... Cumhuriyetin baştan beri bir din projesi*" olması (Şen 2009; 50), muhafazakârlığın temelini oluşturmaktadır ve "*bu yeni bir durum değildir*" (Candansayar 2009; 74).

b) *Pekiştirilen muhafazakârlık görüşü*: Bu görüşe göre ise, Türk toplumu ve gençliği eskiden de muhafazakâr olmakla birlikte AKP iktidarı (ve Fethullah Gülen cemaati) muhafazakârlaşma sürecini güç-

¹ Türkiye'deki benzer araştırmalarla şaşırtıcı bir yaklaşımla paralelliği gösteren Siddiqa, Pakistan'ın radikalizm tehlikesinden kendi kendine uzaklaşamayacağını, bu nedenle bilinçli, öncü eylemlere gereksinim olduğunu da ileri sürmektedir (s. 87).

lendirmiş ve hızlandırmıştır. Nitekim “sekiz yıllık AKP iktidarının bu ‘muhafazakârlaşma’ sürecinde hiç payı olmadığını öne sürme[nin]” mümkün olmadığı sıklıkla belirtilmektedir (Özbudun 2010; ayrıca Toprak vd. 2008; 173). Neredeyse bütün üst düzey devlet kadrolarının “AKP ve Gülen Cemaati tarafından doldurulduğunun” (Toprak vd. 2008; 37) altını çizen bu yaklaşıma göre bu durum insanları ya muhafazakârlaşmaya ya da ikiyüzlü olmaya, “köprüünün iki tarafı” arasında gidip gelmeye zorlamaktadır (Toprak vd. 2008; 36).

c) *Neo-liberal Politikalarının ürünü olarak Muhafazakârlık*: Türk toplumunun ve gençliğinin geçmişe kıyasla daha fazla muhafazakârlaşıp muhafazakârlaşmadığını belirlemeye yardım edecek bir ölçeğin mevcut olmadığını, 1980 öncesine ait veriler bulunmadığını vurgulamakla birlikte (Özbudun 2010) kaba gözlemlerle de olsa bir muhafazakârlaşma artışının olduğunun kabul edilmesi gerektiğini savunan bu görüşe göre muhafazakârlaşmadaki bu artış, neo-liberal politikalar sonucunda yalnızlaşan ve “güven(ce)sizleştirilen” kitlelerin bu sürece “(yeniden-)cemaatleşme velveya cemaat değerlerine sarılma biçimini” alan tepkisidir (Özbudun 2010).

Görüldüğü üzere her üç eğilim de günümüz Türkiye gençliğinin² artan bir muhafazakarlaşma süreci yaşadığı fikri üzerinde hemfikirdirler ve bu süreci negatif bir gelişme, bir anomali olarak değerlendirmektedir. Bu değerlendirmenin *kimler tarafından* ve *hangi amaçlarla* yapıldığı önemlidir. Bu eğilim sahiplerinin sosyal bilimci kimliği yanı sıra solcu ve sekülerist bir kimlik de taşıdıklarını görmek şaşırtıcı değildir³.

Türkiye gençliğinin muhafazakârlığını irdeleyen literatürünün bir başka özelliği şu ki bu konu sadece yerli araştırmacı ve yazarların değil aynı zamanda yabancıların da ilgi alanına girmiş görünmektedir. Bu bağlamda Konrad Adenauer Vakfı'nın, “Türk Gençliği 98. Suskun Kitle Büyüteç Altında” (Turkish Youth 98. The Silent Majority Highlighted) (1998) adlı bir araştırması ile aynı vakfın Türk Demokrasi Vakfı ile beraber düzenlemiş olduğu konferansta sunulan bildirilerin toplandığı “Türkiye ve Avrupa’da Gençlik” (2000) başlıklı yayını zikredilmelidir.

² İlgili literatür hemen her zaman “Türk gençliği” tabirini kullansa da, Türkiye’deki etnik çeşitlilik nedeniyle bu makalenin yazarı “Türkiye gençliği” tabirini tercih etmektedir.

³ Elbette sosyal konular üzerinde araştırma ve değerlendirmeler yapmak hiçbir kimliğin tekelinde değildir. Ancak konuyla ilgili araştırma ve derlendirmelerin ideolojik bir araç olarak kullanılıp kullanılmadığı dikkat gerektiren bir husustur.

Bu Alman kökenli yayınlar Türkiye gençliğini kalın çizgilerle muhafazakâr olarak nitelendirmektedir. Örneğin, muhafazakârlığı “toplumsal düzeni, düşünceleri ve kurumları değiştirmeye karşı çıkan ve eskiye bağlı, kurulu düzeni olduğu gibi koruma ve sürdürme çabası, tutumu ve görüşü” olarak tanımlayan Pusch (2000), “yarısından fazlasının, Türkiye’nin Avrupa Birliğinde yer almasının gerekli olduğuna inanmasına, % 70’inin görücü usulü ile evliliğe karşı olmasına, yüzde 40’ının başka bir ülkede yaşamak istemesine ve % 10’dan daha az bir grubun Türkiye’nin batılaşmasına topyekûn karşı çıkmasına rağmen” Türk gençlerinin “aileye bakışı, karşı cinsle tutumu, dine bağlılığı ve kadının rolüne ilişkin fikirleri” dikkate alınarak muhafazakâr sayılması gerektiğini ileri sürmektedir.

Pusch, Türkiye gençliğinin zikredilen bu hususlardaki fikir ve tutumlarını geleneksellik ve İslamcılıkla ilişkilendirmekte ve problematize etmektedir. Türkiye gençliğinin büyük çoğunluğunun “aile yaşamına çok değer vermesi”, “İslami kadın-erkek ilişki düzenine benzer bir şekilde karşı cinsle ilişkiye pek girmemesi”, kadınların çalışmasını normal karşılasalar da “annelik görevine son derece fazla değer vermesi”, ‘bireysel’ bir idealden ziyade “toplumsal hedeflere” ve/veya “İslami inanışa hizmete yönelik” olarak eğitim motivasyonlarına sahip olması Pusch’a göre (2000), Türkiye gençliğinin hem muhafazakârlığının göstergeleri hem de İslamcı söyleme yakınlık ve yatkınlığının temelleridir.

Gerek yerli gerekse yabancı kökenli gençlik araştırmalarının Türkiye gençliğinin dinsel muhafazakârlığına dair sayfalar dolusu nicel ve nitel verilere dayalı bulgularının hepsini özetlemek ve tartışmak elbette bu makalenin sınırları ve amacı dışındadır. Ancak birkaç hususun vurgulanması gerekenlidir. Birincisi, toplanan veriler ve bunların sunulmuş biçimi Türkiye gençliğinin genelini muhafazakâr olarak karakterize etmektedir. Bu bir ölçüde normal karşılanabilir. Ancak bu karakterizasyonun doğal bir çıkarımı Türkiye gençliğinin henüz bireyselleşmemiş, yani, çağdaşlaşmamış bir gençlik olmasıdır. Avrupalı akranlarıyla kıyas içinde değerlendirildiğinde Türkiye gençliğini modernitenin sunduğu kaynak ve olanaklara rağmen sosyal ve kültürel evrimin gerisinde kalmış ilkel bir kitle olarak resmetmek bu⁴. Diğer bir deyişle, Batı-dışı toplumların “geri kalmış” ya da “gelişmekte olan” gibi kavramlarla kategorize edilmesi alışkanlığının zımni olarak gençlere de uzatılması durumu söz konusudur burada. Türkiye gençliğinin muhafazakârlığına ilişkin bu ısrarlı vurgu, Batı-merkezli norm ve değerler çerçevesinde yapılan, Türkiye gençliğinin muhafazakârlığını adeta patolojik bir durum olarak gösteren bir vurgudur. Nitekim modern gençlik “kendi

⁴ Bunun aslında tüm İslam toplumlarındaki gençler hakkında çizilen bir resim olduğu söylenebilir.

yaşam şekli yönünde, bağımsızlık açısından kendi gençlik merkezli kültürünün gelişimi yönünde ve modern biyografiler için vazgeçilmez olan fleksibilite ve intibak kabiliyeti ön şartı olarak öz bilinç ve sosyal salâhiyet yönünde belirli bir şekilde bağımsızlık kazanım[ış] ve otonomlaşm[ış]" bir gençlik olarak tanımlanmaktadır (Münchmeier, 2000). Türkiye gençliği hala ailesine bağlı olduğuna ve ona değer verdiğine göre, annelik görevini son derece önemseddiğine göre, 'bireysel' bir idealden ziyade toplumsal hedeflere yöneldiğine göre muhafazakârlıkla karakterize edilen Türkiye gençliğinin modern bir gençlik olduğu söylenemez sonucu kaçınılmaz olacaktır.

İkinci bir husus, insan hakları ve ötekileştirme açısından muhafazakârlığın taşıdığı tehlike ve tehditlerdir. Muhafazakârlık ötekiye dışlama gibi bir tutum ve ötekiye öfke ve nefret gibi duygularla beraber geliştiği takdirde insan hakları açısından ciddi yıkıcı etkiler yaratabilir, ötekiye tahammül ve saygıdan hızla uzaklaşmaya sebep olabilir. Aslında bu tür eğilimler salt muhafazakârlığı bekleyen tehlikeler olmasa da daha fazla dindarlık ve muhafazakârlıkla ilişkilendirildiği görülür⁵. Türkiye gençliği ötekiye nasıl bakmaktadır? Bu sorunun, genellikle Şerif Mardin'in ileri sürdüğü "mahalle baskısı"⁶ kavramı çerçevesinde tartışıldığı görülmektedir.

Toprak vd.(2008), Türkiye'nin ötekileri olarak Aleviler, Kürtler, laik kimlikli bireyler, Batılı normları ve yaşam tarzını benimsemiş kadın ve erkekler, Romanlar ve gayrimüslimlerin muhafazakâr baskı altında yaşadıklarını sıkıntılarını belirlemeye çalışmaktadır. Buna göre, Türkiye'deki muhafazakârlık anılan bu kesimlerin çok ciddi baskılar ve ayrımcılıkla muhatap olmasını, "yaşam tarzını değiştirmeye zorlanmasını", "anadillerini konuşmaktan çekinmelerini", ikiye bölünmüş yeni bir insan "prototipinin" örneklerini oluşturmasını sağlamaktadır (Toprak vd. 2008; 20-33, 174). Toplumda ve gençler arasında bu tahammülsüz muhafazakârlığın gelişiminde Toprak vd.'ne göre, Gülen Cemaatinin ciddi bir rolü vardır. "Cemaatin büyük kentlerdeki kanaat önderleri ve medya kurumları tarafından benimsenen 'demokrat ve ılımlı' tavrı, tabanda yerini taşralı muhafazakâr, baskıcı ve ayrımcı kişiliklere bırakıyor" sonucuna ulaşan Toprak vd.'i, "Cemaate ait dersane, yurt ve 'Işık Evleri'nin ilkokuldan başlayarak tüm eğitim kademelerindeki örgencileri kendi dünya görüşü doğrultusunda şekillendirmekte" olduğunu ve "örgencilere yönelik bu mekânlardaki yasaklar ve özellikle kız örgencilerin kapanması doğrultusundaki telkinler[in] cemaatin gençler üzerindeki etkinliğinin sorgulanmasını gerektir[diğini]" vurgulayarak (Toprak

⁵ Örneğin Batı liberalizminin ve solunun İslama karşı ne kadar hoşgörülü ve saygılı olduğu ciddi bir soru konusudur.

⁶ Bu kavramın Türkiye'deki muhafazakârlık araştırmalarını güdüleyici bir etkisi olduğu söylenebilir.

vd. 2008; 180-81) muhafazakârlaşmanın yarattığı tehlike ve tehditlere dikkat çekmek istemektedirler. Bu kanılar ve kaygılar Özbudun (2010), Kirman (2009), Şen (2009) gibi yazarlar tarafından da paylaşılmaktadır.

Seufert (2000)'in değerlendirmesine göre ise Türkiye gençleri arasında temel ötekiler (ve "düşmanlar") olarak masonlar, eşcinseller, ateistler, Yunanlar, Ermeniler, Yahudiler ve Rumlar belirmektedir. Bu grupları "iyisi olmaz", "çoğu kötüdür" diye değerlendiren gençlerin oranı % 75'ten fazladır. Elbette Seufert Türkiye gençliğinin ötekilere ilişkin bu düşman algılamasının oranını çok yüksek bulmakta ve kaygı verici görmektedir.

Bu bilgilerden hareket ederek denilebilir ki yerli araştırmacı ve yazarlar muhafazakârlığın ağırlıklı olarak *dâhili ötekiler* için yarattığı tehlike ve tehditlere dikkat çekerken yabancı araştırmacı ve yazarlar *harici ötekiler* açısından ayrı şeyi yapma eğilimi göstermektedirler.

Genel olarak muhafazakârlığın, özel olarak da gençlik muhafazakârlığının insan hakları ve ötekileştirme açısından tehlike ve tehdit oluşturduğu kanısı onun elbette kontrol altına alınması projesini de gündeme getirecektir. Dolayısıyla sıklıkla çözüm olarak "daha fazla sekülerizm" önerilmektedir. Oysa Wetzel'in de belirttiği gibi sekülerizm⁷ "çözümün mü bir parçasıdır, problemin mi" sorusu (Wetzel 2011) daha fazla tartışmayı gerektirir.

Gerek *dâhili* gerekse *harici ötekilere* ilişkin olumsuz görüş, tutum ve davranışların belirli yer ve kişiler arasında gözlenebileceği yadsınamaz bir gerçektir. Bu her toplum için geçerlidir. Ancak Türkiye gençliğinin ötekiye bakışı ve tutumunda "tehlike ve tehdit" oluşturan bir durum olup olmadığı daha dikkatli ve derin araştırmaları gerektirmektedir. Mevcut araştırmalarda Türkiye gençliği muhafazakâr olarak nitelendirilirken bir yandan bu gençliğin İslami inanç ve değerleri ve İslami cemaatlerle ilişkileri vurgulamakta diğer yandan ise milliyetçi/ülkücü gençliğin şiddet eğilimlerinden örneklerle argümanlar desteklenmeye çalışılmaktadır. Bu, dini muhafazakârlık-sağcı muhafazakârlık ayırımı gözetmeyen bir yaklaşımdır. Ayrıca, farklı olana karşı tahammülsüzlük, hoşgörüsüzlük hatta şiddet muhafazakârlığın bir ayırt edici niteliği olmaktan daha çok ne yazık ki Türkiye'deki siyasal kutuplaşma ve çatışmanın bir eğilimidir ve anayasa profesörü bir bakanın konuşmasına tahammül edemeyen ve onu yumurta bombardımanına tutan sol kimlikli gençler arasında da daha az yaygın değildir.

⁷ Özellikle Türkiye'de uygulandığı biçimiyle sekülerizm

Türkiye gençliğinin dışarıdaki ötekiye yönelik düşmansı düşünce ve tutumlar taşıdığı kanısı da farklı veri kaynaklarıyla test edilmeye muhtaç bir kanıdır. Bu bağlamda, Avrupa Komisyonunun Erasmus, Leonardo, Gençlik gibi programları kapsamında Türkiye'ye formal ve nonformal eğitim maksatlarıyla gelen ve Türkiyeli gençlerle birkaç ay etkileşim içine giren Avrupalı gençlerin duygu ve düşünceleri bu konuda daha sağlıklı bir tespit yapmaya en elverişli yollardan birisidir. Örneğin, Çakı (2011)'nin Avrupa Gönüllü Hizmet programındaki gönüllülerle yaptığı mülakatlar ""Türklerle arkadaşlık kurmak en fazla 5 dakikanızı alır. Belçika'da bu en az birkaç yılı gerektirir", "Türkler kadar misafirperver insanlarla asla karşılaşmamıştım. Tamamen farklı bir ülkede evimdeymiş gibi hissedebileceğimi asla düşünmemiştim ama burada aynen öyle hissediyorum", "Türk insanı çok misafirperver, dost-canlısı, sıcakkanlı ve Türkiye kendine özgü tadıyla modern bir ülke" şeklinde onlarca Avrupalı genç perspektifini yansıtmaktadır. Onların Türkiye gençleriyle girdikleri etkileşimler sonucu ulaştıkları bu kanaatler Türkiye gençliğinin dışarıdaki ötekiye düşmansı düşünce ve tutumlar taşıyıp taşımadıklarının somut göstergeleridir ve Türkiye gençliğinin muhafazakârlığına ilişkin çizilmeye çalışılan resimden oldukça farklılaşmaktadır.

7. SONUÇ VE TARTIŞMA

Konuyla ilgili tam kapsamlı bir inceleme olma iddiasından uzak olan yukarıdaki incelemeden çıkan temel sonuçlar şu şekilde özetlenebilir.

Muhafazakârlık zorunlu olarak dindarlıkla ilişkili olmasa da genel eğilim muhafazakârlık ile din ve dindarlığı bir arada düşünmek yönündedir. İslam toplumları söz konusu olduğunda muhafazakârlık, sıklıkla radikallik ve fundamentalizm kavramlarıyla eşanlamlı olarak da kullanılabilir. Türkiye gençliğinin muhafazakârlığı ise, İslam ve İslamcılığın yanı sıra zaman zaman gelenekselcilik ve milliyetçilik/ülkücülüğü de kapsayan şemsiye bir kavram olarak kullanılmaktadır.

Ulusal ve uluslar arası gençlik araştırmaları İslam toplumlarında ve Türkiye'de gençliğin diğer birçok topluma göre, özellikle de Batı Avrupa ülkelerine göre, maneviyat ve muhafazakârlık düzeyi bakımından çok daha yüksek değerler sergilediğini göstermektedir. Batılı normlar ve değerler çerçevesinde dizayn edilen araştırmaların ürünleri olan bu tür veriler, İslam toplumları ve Türkiye'de gençliği muhafazakârlık bakımından *istisnai ve aşırı* (extreme) bir konuma yerleştirmek işlevini görmektedir.

İstatistikî veriler, Batı gençliğini daha az dindar ve daha az muhafazakâr gösterse de sekülerizm tezini destekleyici değildir. Batı gençliğinin

dindarlık ve muhafazakârlık niteliklerinin azalma göstermeyip gizil bir karakter kazandığını, form değiştirdiğini düşünmek daha doğrudur.

Gençliğin muhafazakârlığı iki temel nedenle tehlikeli ve tehdit edici bir gelişme (anomali) olarak algılanmakta ve kavramsallaştırılmaktadır. Birincisi, muhafazakâr gençlik, modern gençlik projelerinin karşıtı olarak modernleşme/Batılılaşma sürecine direnç göstermektedir. İkincisi, muhafazakâr gençlik, ötekileştirme süreçlerinin temel aktörü olarak görülmekte ve demokrasi, insan hakları ve toplumsal barışı bozucu bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

Muhafazakâr gençliğin yarattığı düşünülen bu tehdit ve tehlikelere karşılık sıklıkla çözüm olarak "daha fazla sekülerizm" önerilmektedir.

Ancak, İslam toplumlarına yabancı ve baskıcı bir kavram/politika olarak sekülerizmin sorunun çözümünden ziyade kaynağı olabileceğini ileri süren bu makale, İslam toplumları ve Türkiye gençliğinin muhafazakârlığına ilişkin geliştirilen söylemlerin eleştirel bir süzgeçten geçirilmesini zorunlu görmektedir.

Öncelikle konuyla ilgili dominant söylem muhafazakârlığı dinle ve gericilikle, sekülerizmi ise özgürlükçülük ve ilerlemecilikle bir tutma, sekülerizmi norm, muhafazakârlığı bir sapma olarak görme eğilimi arz etmektedir ki bu eğilim hem toplumsal-tarihsel gerçekliklerle uyumlu değildir hem de toplumu kutuplaştırma mühendisliğine hizmet etmektedir.

İkinci bir eleştiri noktası, İslam toplumları ve Türkiye'de gençliği istisnai derecede muhafazakâr olarak resmetmenin kimlerin hangi amaçlarına uygun düştüğüdür. İnsan haklarının, kadın haklarının savunuculuğu gibi hikmeti kendinden menkul bir misyon üstlenen Batı, örneğin Mısır'da, Türkiye'de, S. Arabistan'da kadınların rahatça mini etek giyebiliyor olup olmadıklarını acaba gerçekte ne kadar umursuyor. Batı, böyle bir konuyu Müslüman kadının özgürlüğünü gerçekten önemseydiği için mi yoksa kendi içinde İslamofobiyi, toplumlar arası ilişkilerde de kolonyalist eylemlerini meşrulaştırabilmek için mi gündemde tutmaya çalışmaktadır? Her yerde olduğu gibi İslam toplumları ve Türkiye'de de değişimin öncüleri olması umulan gençler istisnai/aşırı bir muhafazakârlıkla nitelendiği takdirde zavallı Müslüman kadını (ya da eşcinselleri) kendi dininin ve erkeklerinin baskı ve zulümlerinden kurtarmak için geriye Batı'nın öncü girişimlerinden başka ne kalacaktır⁸?

⁸ Afganistan'da, Irak'ta, Libya'da olduğu gibi.

İslam toplumları ve Türkiye’de gençlerin tehlike çanları çalacak derecede muhafazakârlaştığına dair söylem mademki gizli bir siyasal gündeme dayalı ideolojik bir söylemdir o halde konuyla ilgili nicel ve nitel veriler yığını görmezlikten mi gelinecektir? Elbette hayır. Ancak akılda tutmak gerekir ki tıpkı zekâ testleri gibi muhafazakârlıkla ilgili verilerin toplandığı araştırma araçları da kültür-özel bir perspektifle dizayn edilmek zorundadır. Örneğin Amerika gençlerinin muhafazakârlığını ölçmeyi amaçlayan bir anketin Türk, Arap, Japon gençlerinin de muhafazakârlığını doğru olarak ölçebileceği şüphelidir.

Son olarak, muhafazakârlığın göstergeleri olarak sıklıkla kullanılan dinsel inançlar, aile, karşı cinsle ilişkiler, toplumsal cinsiyet, ötekiye bakış (özellikle Batı’ya bakış) gibi değişkenlere İslam toplumları ve Türkiye’de gençlerin verdikleri yanıtlar bir tehlike sinyali midir yoksa gerçekte Batıyı imrendiren yanıtlar mıdır sorusu da göz ardı edilmemesi gereken bir sorudur. Batının bireyselleşen, bencilleşen, aile bağlarından uzaklaşan, evlenmeyen/evliliğini sürdüremeyen, toplumsal amaçlardan mahrum gençliği karşısında İslam toplumları ve Türkiye’de gençlerin aile bağlarına çok önem veren, evlilik-dışı ilişkilerden kendini korumaya çalışan, kendi bireysel amaçları yanı sıra toplumsal amaçlara da sahip olan, kültürel değerleriyle modernite arasında barışçıl bir ilişki kurmayı başarabilen bireyler olma özellikleri imrenilecek özellikler değil midir? Diğer bir deyişle, bu özellikler Batının kaybettiği ve bulmaya çalıştığı erdemler değil midir?

Eğer İslam toplumları ve Türkiye’de gençlerin muhafazakârlaşmalarında kayda değer bir artıştan söz edilecekse, bu artışı, bir tehlike sinyali olarak okumak yerine, Batı’nın en ileri uygarlık olma iddiası karşısında iki yüzyıldır yaşanan aşağılık kompleksinden artık onların kurtulmakta olduklarının, kendi kültürel kaynaklarından hareketle kendi söylemlerini inşa etmeye çabaladıklarının bir göstergesi olarak okunmak yeni açılımlar sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- BARZ, Heiner (1992). "Youth and Religion in Germany" <http://docserv.uni-duesseldorf.de/servlets/DerivateServlet/Derivate-15008/S0032006.pdf>
- CANDANSAYAR, Selçuk (2009). "Türkiye İktidarın Dini Baskısı Altında" Yeniden Devrim, Sayı 9, Haziran 2009; 71-75.
- ÇAKI, Fahri (2011). "Gençlerin Uluslar Arası Gönüllü Hizmet Deneyimleri ve Birey Üzerindeki Sosyo-Kültürel Etkileri" *Akademik İncelemeler Dergisi* Cilt 6; sayı 1.

- ÇİĞDEM, Ahmet (2003). "Sunuş" *Muhafazakârlık*. Editörler: Tanıl Bora ve Murat Gültekingil. İletişim Yay. İstanbul.
- DAVIE, Grace (2002). *Europe: the exceptional case: parameters of faith in the modern world* (London: Darton Longman & Todd).
- DAVIS, Teresa & Yip, Jeaney (2004). "Reconciling Christianity and Modernity: Australian Youth and Religion" *Advances in Consumer Research Volume 31*; 113-17).
- ESMER, Yılmaz. (2009). "Radikalizm ve Aşırıçılık Araştırmasından veriler" <http://www.haberveriyorum.net/icerik/radikalizm-ve-asiricilik-arastirmasindan-veriler>
- HUNT, Stephen J. (2002). *Religion in Western Society* (Basingstoke: Palgrave).
- JEKELI, Christiane (ed.) (2011). *Values, Dreams, Ideals Muslim Youth in South-east Asia*. <http://www.scribd.com/doc/60912062/Merdeka-Report-Malaysia-Indonesia>
- KİRMAN, Mustafa (2009). "Anadolu'da Mahalle Baskısı" *Yeniden Devrim*, Sayı 9, Haziran 2009; 57-61.
- KONRAD ADENAUER VAKFI (1998). "Türk Gençliği 98. Suskun Kitle Büyüteç Altında" (Turkish Youth 98. The Silent Majority Highlighted) <http://www.konrad.org.tr/index.php?id=141>
- KONRAD ADENAUER VAKFI (2000). "Türkiye ve Avrupa'da Gençlik" <http://www.konrad.org.tr/index.php?id=475>
- KOZANOĞLU, Hayri (2009). "Özgürlükçü Laiklik Üzerine" *Yeniden Devrim*, Sayı 9, Haziran 2009; 53-55.
- LAMBERT, Y. (1999). Religion in Modernity as a New Axial Age: Secularization or New Religious Forms? *Sociology of Religion*, 60:3 303-333.
- MOLNAR, Adrienn & Tomka, Miklos (tarihsiz). "Youth and Religion in Hungary" http://www.biblicalstudies.org.uk/pdf/rcl/17-3_209.pdf
- MÜNCHMEIER, Richard (2000). "Modernizasyondaki Gençlik" Türkiye ve Avrupa'da Gençlik (Konrad Adenauer Vakfı'nın, Türk Demokrasi Vakfı ile beraber düzenlemiş olduğu konferansta sunulan bildiriler). Ankara. <http://www.konrad.org.tr/index.php?id=480>
- ÖZBUDUN, Sibel (2010). "Türk(iye) Muhafazakârlığı Üzerine" *İnsancıl*, sayı: 240. http://www.chd.org.tr/haber_detay.asp?haberID=374
- PUSCH, Barbara (2000). "Türk Gençliğinin Muhafazakarlığı ve İslamcı Söylemin Zemini" Türkiye ve Avrupa'da Gençlik (Konrad Adenauer Vakfı'nın, Türk Demokrasi Vakfı ile beraber düzenlemiş olduğu konferansta sunulan bildiriler). Ankara. <http://www.konrad.org.tr/index.php?id=482>
- PUTNAM, Robert D. ve Cambell, David E. (2010). "Youth and religion: Conservative politics turn many away from pews" *Los Angeles Times*

http://www.oregonlive.com/opinion/index.ssf/2010/10/youth_and_religion_conservativ.html

- SEUFERT, Günter (2000). "Türk Gençleri Arasında Din ve Milliyetçilik" Türkiye ve Avrupa'da Gençlik (Konrad Adenauer Vakfı'nın, Türk Demokrasi Vakfı ile beraber düzenlemiş olduğu konferansta sunulan bildiriler). Ankara. <http://www.konrad.org.tr/index.php?id=484>
- SIDDIQA, Ayesha (2010). *Red Hot Chilli Peppers Islam – Is Youth in Elite Universities in Pakistan Radicals? Working Paper* http://www.boell-pakistan.org/downloads/Red_Hot_Chilli_Peppers_Islam-Complete_Study_Report.pdf
- SÖNMEZ, Burhan (2009). "Din, İslam ve Sol" Yeniden Devrim, Sayı 9, Haziran 2009; 63-70.
- ŞEN, Mustafa (2009). "Mahalle Baskısı Tartışmaları Üzerine" Yeniden Devrim, Sayı 9, Haziran 2009; 42-51.
- TOPRAK, Binnaz (2009). "Kimlik Ve Ötekileştirme" Yeniden Devrim, Sayı 9, Haziran 2009; 29-39.
- TOPRAK, Binnaz; Bozan, İrfan; Morgül, Tan & Şener, Nedim (2008). Türkiye'de Farklı Olmak: Din ve Muhafazakârlık Ekseninde Ötekileştirilenler; Boğaziçi Üniversitesi Matbaası. Yayın no:1025
- WETZEL, Dominic (2011). "Introduction" *Religion and the Body* Issue 9.3: Summer 2011 www.barnard.edu/sfonline
- YILMAZ, Hakan (2006). *Türkiye'de Muhafazakarlık Aile, Din Batı*. http://hakanyilmaz.info/yahoo_site_admin/assets/docs/OSI-Conservatism-Sunus-Yorumlar1.28465456.pdf